

Elena VARZARI

FUNCȚIA STILISTICĂ A TOPICII ÎN CRONICILE ROMÂNEȘTI

Topica „este unul dintre cele mai sensibile mijloace de expresie”¹, de aceea studiul ei ține atât de domeniul gramaticii, cât și de cel al stilisticii și semanticii, iar de aici și diversitatea funcțiilor ei.

De regulă, se constată trei funcții ale topicii în limba română: funcția *gramaticală* (sintactică), *semantică* (lexicală) și *stilistică*. Prin funcția gramaticală se înțelege marcarea rolului diferit al părților de propoziție sau al unor propoziții cu aceeași formă; funcția semantică are menirea de a diferenția sensurile lexicale ale unui cuvânt (se manifestă, în special, în cadrul topicii atributului adjectival); funcția stilistică ajută la caracterizarea unui stil al limbii prin ordinea exclusivă sau preferată a cuvintelor și reliefaarea unuia dintre elementele propoziției sau frazei fie din necesități comunicative, fie din necesități de ordin afectiv².

Funcția gramaticală (cu aspectele ei) și cea semantică au fost studiate și ilustrate concludent în literatura de specialitate. De aceea nu vom insista asupra lor, ele fiind specifice și textelor din epoca cercetată, cu unele excepții (în cazul omonimiei sau al topicii retorice). În schimb, funcția stilistică, pusă în relație cu tipul de text, prezintă câ-

teva particularități distincte în cronicile românești.

Analiza materialului factual ne-a demonstrat că în letopisește *funcția stilistică* se manifestă în două ipoteze: **emfatică** și **estetică**. Funcția emfatică se realizează în contextele în care, în limba română veche, este posibilă stabilirea unor opoziții bazate pe criteriile obișnuit-neobișnuit, emoțional-neemoțional, afectiv-neafectiv, accentuat-neaccentuat. Existența variantelor neutre (neemoțional, neafectiv, neaccentuat, deci nemarcat) creează o topică obiectivă în raport cu care topică subiectivă capătă mai multă expresivitate:

(1) *la priviți pre țările megieșilor cum țin pre cei străini! [...]. Și pita ce o mânâncă, cu vărsări de singe și cu multă ostineală și grijă și slujbe, o mîncă streinii prenr-alte țări* (I. Neculce, p. 458).

Sublinierea emfatică a complementului direct („pita”) și prepoziția remei propriu-zise („cu vărsări de singe și cu multă ostineală și grijă și slujbe”) este expresivă în acest context datorită existenței potențiale a unei topici obișnuite, neemoționale, a unei topici în care succesiunea este temă-remă, topică de acest tip fiind preferențială pentru cronici în contextele neafective (mai ales, în narațiune – tipul discursiv de bază în letopisește). Inversiunea remei, focalizarea unui element cu scopul reliefării lui modifică și structura intonațională a propoziției, pronunțarea constituentilor cu o intensitate sporită fiind caracteristica de bază a funcției emfatică. În general, reliefaarea unui termen („la mise en relief”) este dictată de utilizarea impredicti-

„Împărații între împărați, craii între crai, domnii între domni, boierii între boieri, slugile între slugi au osebire unii decât alții cu scaune mai sus și slugile între sine unii decât alții cu cinstea se osebăscu” (M. Costin, p. 218).

Valoarea stilistică propriu-zisă a unei astfel de topici (spre deosebire de valoarea, în fond, expresivă a topicii cu funcție emfatică) se datorează intenționalității retorice, în special în secvențele axate pe perioade (deci în unitățile transfrastice injonctive și în cele care au la bază un discurs, cum este, de exemplu, discursul lui Condrațchii în **Letopisețul...** lui M. Costin, p. 219). În aceste contexte expresivitatea nu mai este involuntară, ci una dictată de concepțiile cronicarilor despre istorie⁷, iar de aici și legitimitatea atribuirii de valori stilistice unei astfel de topici în cronicile românești.

Revenind la importanța distincției celor două ipostaze ale funcției stilistice, accentuăm rolul pe care îl deține o astfel de delimitare atât pentru aprecierea stilului unui Neculce sau Radu Popescu, care au valorificat limbajul oral, cât și pentru aprecierea libertăților topice înregistrate în cronica lui M. Costin sau a stolnicului C. Cantacuzino, care reprezintă stilul livresc.

Reliefarea unor constituenți din necesități comunicative în textele date nu presupune întotdeauna o funcție stilistică. În contextele în care propozițiile sunt construite după principiul temă → remă (adică element cunoscut / cunoaștere preexistentă → informație nouă, „datum” → „novum”, „punct inițial [bază]” → comunicarea informa-

ției etc.) factorul care determină alegerea ordinii cuvintelor este intenția comunicativă a autorului, care, în dependență de aceasta, construiește structuri ce urmează succesiunea logică a gândului sau, dimpotrivă, structuri ramificate ce se abat de la ideea inițială. O anumită ordine a cuvintelor este preferată în propozițiile în care scopul comunicării îl constituie, de exemplu, indicarea comportamentului unei persoane amintite în contextul anterior și o altă ordine în cele în care comportamentul a fost precizat într-o propoziție anterioară, iar intenția comunicativă din propoziția dată o constituie introducerea în discuție a persoanei căreia îi aparține. În aceste condiții, se impune delimitarea în cronici a unei funcții distincte de cea stilistică – funcția comunicativă / pragmatică.

Funcția comunicativă a topicii devine funcția cea mai des abordată odată cu dezvoltarea teoriei despre analiza actualizată sau perspectiva funcțională a propoziției atât în lingvistica pragheză, cât și în cea americană, rusească, franceză, dar mai puțin în cea românească. Ea pornește de la ideea că funcția principală a unui enunț este de a aduce destinatarului o informație pe care el nu o posedă și de a caracteriza constituenții propoziției prin contribuția fiecăruia la acumularea acesteia⁸.

Funcția stilistică a ordinii cuvintelor nu va fi confundată cu o altă funcție a topicii, realizată și ea doar în procesul comunicării, mai exact odată cu includerea propoziției în text, – cea de organizare a textului (structural-organizatorică). Aceasta

are la bază ideea că ordinea cuvintelor este strâns legată de structura semantică a textului și de aceea se modifică atunci când propoziția este introdusă în cadrul unui text.

Funcția de organizare a textului o dețin diferiți constituenți ai propoziției care participă la realizarea progresiei comunicative, la evoluția liniei narative, la realizarea coeziunii propozițiilor în cadrul unității transfrastice și a unității transfrastice în cadrul unui episod.

Prin această funcție se explică și poziția preferențială în cronici a circumstanțialelor în prepoziție, a subiectului în postpoziție, a conjuncțiilor și adverbilor în poziție „pre-inițială” etc. Dintre toate funcțiile topicii cea de organizare a textului colaborează cel mai strâns cu funcția stilistică și permite, pe criterii destul de sigure (de exemplu, stabilirea tipurilor de progresie tematică), precizarea contribuției cronicarilor români la perfecționarea mijloacelor de expresie a literaturii artistice, mai exact a modalităților de organizare a textului în proza narativă.

Analiza materialului faptic atestă în letopisețe o funcție stilistică a topicii cu două variante principale de realizare – emfatică și estetică, dar și una de organizare a textului (structural-organizatorică) și alta comunicativă / pragmatică, care nu ar trebui confundate. Funcțiile ordinii cuvintelor în cronicile românești vechi prefigurează funcțiile pe care le va deține aceasta în textele contemporane și reprezintă o dovadă a efortului permanent de inovare pe care l-au întreprins cronicarii și în acest sens.

NOTE

¹ Матезиус, В., *Язык и стиль // Пражский лингвистический кружок*, М.: Прогресс, 1967, p. 497.

² A se vedea: Avram, M., *Gramatica pentru toți*. Ed. a II-a revăzută și adăugită, București, Humanitas, 1997, p. 466-467.

³ Giuraud, P., *Essais de stylistique*, Paris, Kiencksieck, 1985, p. 71.

⁴ Coteanu, I., apud Babeu D., *Unele probleme ale expresivității în lumina discuțiilor actuale în lingvistica românească și cehă // Studii de limbă și stil*, Timișoara, Făclia, 1973, p. 9.

⁵ Moldovanu, D., *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 105.

⁶ Marta, M., *Retorica și sintaxa în „Letopisețul...” lui Miron Costin // Revișta de Istorie și Teorie Literară*, București, 1981, vol. XXX, nr. 2, p. 260.

⁷ Moldovanu, D., într-un studiu foarte bine documentat arată că umaniștii români „adoptaseră concepția despre istorie a antichității, care vedeau în ea fie un gen „foarte apropiat de poezie” (Quintilian, X, 1, 31), fie expresia desăvârșită a genului oratoric (Cicero: „opus maxime oratorium”). A se vedea: Moldovanu, D., *op. cit.*, 1997, p. 104.

⁸ A se vedea: Ducrot, O., Schaeffer, J.-M., *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Babel, 1996, p. 37.

SURSE LITERARE

1. Costin, M., *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-vodă încoace // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1990, p. 135-248.

2. Neculce, I., *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat // Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1990, p. 280-472.